

آسیب‌شناسی مطالعات بین‌رشته‌ای قرآن کریم در فضای فناوری اطلاعات محور

حمیدرضا ایمانی فر* : دانشجوی دکتری، گروه روانشناسی، دانشگاه پیام نور

دوفصلنامه تخصصی پژوهش‌های میان‌رشته‌ای قرآن کریم

سال پنجم، شماره دوم، پائیز و زمستان ۱۳۹۳، ص ۱۵۱- ۱۳۵

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۳/۷/۱۴

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۳/۹/۲۹

چکیده

هدف از این تحقیق بررسی «آسیب‌شناسی مطالعات بین‌رشته‌ای قرآن کریم در فضای فناوری اطلاعات محور» است. در این پژوهش از روش تحقیق کتابخانه‌ای و روش تحلیلی استفاده شده است. در حال حاضر تحقیقات در زمینه مطالعات بین‌رشته‌ای قرآن کریم به شکل تراکمی و متسلسل پیش نمی‌رود و محققان، کمتر می‌توانند از آثار پژوهشی و کتابهای مرتبط استفاده نمایند. پایگاه‌های اطلاع‌رسانی موجود نیز در زمینه ارائه این گروه از تحقیقات، به صورت تخصصی و فراگیر وارد نشده‌اند. تحقیقات در کلیه علوم به صورت تجمعی و افزایشی است اما به دلیل عدم ارتباط محققین مطالعات بین‌رشته‌ای قرآن کریم با یکدیگر، بیشتر تحقیقات در این زمینه به صورت پراکنده و غیر مرتبط با یکدیگر رشد می‌نماید. راه حل این مشکل در ایجاد بانک جامع اطلاع‌رسانی در فضای مجازی در زمینه مطالعات بین‌رشته‌ای قرآن کریم است که اولاً؛ به‌طور تخصصی در زمینه مطالعات بین‌رشته‌ای قرآن کریم فعالیت نماید. ثانیاً؛ به جمع‌آوری مقالات مرتبط در همایش‌ها، مجلات و روزنامه‌ها بپردازد. ثالثاً؛ دارای کتابخانه دیجیتال و مجله الکترونیکی همراه با ارتباط گسترده با مخاطبان باشد و طرحی نیز برای جمع‌آوری تحقیقات مطالعات بین‌رشته‌ای قرآن کریم در کشورهای غیر از ایران داشته باشد.

کلیدواژه: مطالعات بین‌رشته‌ای قرآن کریم، علوم انسانی اسلامی، فناوری اطلاعات

۱- مقدمه

هدف از این تحقیق بررسی «آسیب‌شناسی مطالعات بین‌رشته‌ای قرآن کریم در فضای فناوری اطلاعات محور» است. منظور از مطالعات بین‌رشته‌ای قرآن کریم در این تحقیق منحصرأً، مطالعات بین‌رشته‌ای قرآن کریم در رشته‌های جدیدالورود به کشورهای اسلامی، همانند روانشناسی، جامعه‌شناسی، تاریخ، مردم‌شناسی، اقتصاد است. از این رو مطالعات بین‌رشته‌ای قرآن کریم در این تحقیق شامل رشته‌هایی مانند تفسیر، کلام، فقه، فلسفه اسلامی و رشته‌های وابسته به علوم اسلامی صرف نمی‌باشد.

فناوری اطلاعات اصطلاحی است که مفهوم کاربرد فناوری‌ها در چرخه اطلاعات (تولید، ذخیره، پردازش، بازیابی، اشاعه و...) را در برمی‌گیرد. در کشورهای غربی اطلاعات همیشه کالایی بسیار باارزش به شمار می‌آمده و در نیمه دهه ۱۹۵۰ و دهه ۱۹۶۰ اصطلاح انفجار اطلاعات برای اشاره به افزایش مستمر تولید اطلاعات علمی فنی و پزشکی ابداع شد. امروزه ما برای توصیف تغییر در روند گردش چنین مقادیر فزاینده‌ای از اطلاعات، از انقلاب اطلاعاتی سخن به میان می‌آوریم. این وجه انقلابی، نتیجه پیشرفت‌های نسبتاً متأخر در فناوری‌های رایانه‌ای و مخابراتی است که بیش‌ازپیش برای پشتیبانی از اقدامات گردش اطلاعات به کار برده می‌شوند (اویس^۱، ۱۹۸۱). علاوه بر این، تمام بخش‌های جامعه از تحولات اخیر در زمینه پردازش و توزیع اطلاعات اثر پذیرفته‌اند (گریفیتس^۲، ۱۹۸۲)، بنابراین، باید به انتقال و عملکردهای فناوری اطلاعات، به گونه‌ای رفتارمدارانه بنگریم، این بیش‌نه تنها در انتقال افکار، بلکه در تأثیر این افکار بر بهره‌گیران نیز باید مدنظر قرار گیرد، از این رو انتقال اطلاعات و فناوری، بر گزینش یک اندیشه، مفهوم یا فناوری خاص به عنوان هدف اصلی خویش تأکید دارد، همان‌گونه که شارپ می‌گوید: انتقال فناوری از نظر تعریف، فرایندی فعال، طولانی‌تر و بغرنج‌تر است که هدف نهایی آن، تحقق انتقال کامل فناوری در الحاق به شیوه قابل قبول انجام کارکردهای هرروزه یا حل مشکلات روزمره است (شارپ^۳، ۱۹۹۷).

فناوری اطلاعات، مهم‌ترین ویژگی زمان ماست، به گونه‌ای که قرن ۲۱ را عصر اطلاعات و ارتباطات نامیده‌اند. شتاب تحولات در این زمینه در سطح جهانی به حدی است که یک لحظه

1. Eves
2. Griffiths
3. Sharpe

غفلت را بر نمی‌تابد و سکون در این مسابقه پرشتاب، فقط به معنای عقب ماندن از کاروان جهانی شدن است.

امروزه فناوری اطلاعات، نقش سازمان‌ها، کتابخانه‌ها و نهادهای قرآنی را که در قدیم مبادرت به انبار کردن منابع علمی داشتند و در کنار آن راهنمایی‌های لازم علمی را ارائه می‌کردند، تغییر داده است. این مراکز در نقش جدید باید به مراجعه‌کنندگان بالقوه و بالفعل مفاهیم قرآنی، در دستیابی به اطلاعات نامحدود و منابع اطلاعاتی موجود، در کل جهان بدون محدودیت‌های زمانی و مکانی از طریق شبکه‌های اینترنت کمک کنند (وحدت و اولیاء، ۱۳۸۱).

مطالعات بین‌رشته‌ای قرآن کریم در کشور، یعنی در علوم تخصصی و بین‌رشته‌ای - همانند جامعه‌شناسی، روانشناسی، تاریخ، مردم‌شناسی - فاقد بانک اطلاعاتی جامع است. تعداد مجلات و پژوهش‌های علوم بین‌رشته‌ای با رویکرد قرآنی که در دسترس هستند و گروه‌های خصوصی یا دولتی که در این زمینه فعالیت می‌کنند، همان‌طور که تشریح خواهد شد، دارای عملکردی ناقص و کم‌فروغ بوده‌اند. نتایج همایش‌های ملی و بین‌المللی مرتبط با مطالعات بین‌رشته‌ای قرآن کریم، در دسترس همه قرار نمی‌گیرند و پس از مدت زمانی از بین می‌رود. مجلات تخصصی علمی پژوهشی بین‌رشته‌ای علوم انسانی قرآن محور مورد تأیید وزارت علوم قرار نگرفته است و در حال حاضر هیچ‌گونه مجله بین‌رشته‌ای مورد تأیید وزارت علوم (علمی-پژوهشی) که به مطالعه بین‌رشته‌ای قرآن کریم بپردازد وجود ندارد. مجلاتی که دارای رتبه پژوهشی نمی‌باشند نیز در زمان تحقیق در دسترس همه قرار ندارد و قریب به اتفاق، قابل جستجو از طریق اینترنت نمی‌باشند و به فرض محال که کلیه این پژوهش‌ها در اختیار یک نفر باشد، قابل جستجو در یک موضوع مورد نظر، مشکل است. وضعیت کتابهای منتشر شده در زمینه مطالعات بین‌رشته‌ای قرآن کریم نیز از این بدتر است. اکثر کتب با تیراژهای کم، به چاپ دوم نیز نمی‌رسند و از گردونه کار خارج می‌شوند. نتیجه چنین نقصی این خواهد بود که در اکثر موارد و قریب به اتفاق، هر کسی که بخواهد در زمینه تحقیقات بین‌رشته‌ای و تخصصی در یک موضوع کار کند، باید از اول شروع کند و برحسب توان و استعداد خود جلو برود، البته مهم نیست که چقدر استعداد داشته یا چقدر در یک موضوع پیشرفت داشته است، زیرا در اکثر موارد، نتیجه کارش بدون استفاده دیگران از بین خواهد رفت. مطالعات بین‌رشته‌ای قرآن کریم، بخصوص در علوم انسانی تخصصی بین‌رشته‌ای به صورت تجمعی افزایش نمی‌یابد و هر کس با توجه به استعداد خود در یک زمینه تحقیق می‌کند و نتایج تحقیق او نیز در

اکثر مواقع از بین می‌رود یا به دست نیازمندان نمی‌رسد. تحقیقات در کلیه علوم به صورت جمعی و افزایشی است اما به دلیل عدم ارتباط محققین مطالعات بین‌رشته‌ای قرآن کریم با یکدیگر، بیشتر تحقیقات در این زمینه به صورت پراکنده و غیر مرتبط با یکدیگر رشد می‌نماید. نتایج همایش‌های بی‌شماری که برگزار می‌شود تنها به همان همایش اختصاص می‌یابد و نتایج آن از بین می‌رود و به دیگران انتقال نمی‌یابد، شاید در پاسخ گفته شود که اگر تعداد مجلات و پژوهشگران مطالعات بین‌رشته‌ای قرآن کریم افزایش یابد، این مشکل قابل حل است، مثل سایر علوم. در پاسخ می‌توان گفت که رشد علوم انسانی دیگر در کل جهان و با انبوهی از محققان و با سرعت زیاد و سازمان یافته، انجام می‌شود، نه فقط در ایران؛ اما در مطالعات بین‌رشته‌ای قرآن کریم، تعداد کم محققین و مجلات و منابع مرتبط، مانع از انجام چنین کاری شده است و از طرف دیگر چنان سرمایه‌گذاری‌های مالی و انسانی در همایش‌ها، مسابقات و سمینارهای بدون انعکاس، زیاد است که نمی‌توان صبر نمود تا روال عادی خود را طی نماید.

بهترین دلیل بر این مدعا، این است که اگر شما مقالات مطالعات بین‌رشته‌ای قرآن کریم را مرور نمایید؛ خواهید دید که منابع قرآنی آن تحقیق بین‌رشته‌ای عموماً کتب تفسیری و بعضی از کتب مشهور قدیمی همراه با منابع جدید علوم انسانی است و به ندرت شاهد هستید که یک محقق بین‌رشته‌ای قرآن کریم، از مقالات بین‌رشته‌ای محققان دیگر استفاده کرده باشد. این نوع منبع دهی نشان از آن دارد که تحقیقات در علوم بین‌رشته‌ای قرآن کریم و تخصصی بین‌رشته‌ای به صورت تراکمی افزایش نمی‌یابد و هر کس با توجه به توان و استعداد خود در یک زمینه تحقیق می‌کند و نتایج تحقیقش مورد استفاده دیگران قرار نمی‌گیرد و معمولاً نیز از بین می‌رود. حکایت تحقیقات در زمینه مطالعات بین‌رشته‌ای قرآن کریم، در حال حاضر حکایت «نه خانی آمد و نه خانی رفت» است. با این موانع و مشکلات، به هیچ عنوان نمی‌توان مطالبات و تأکیدات مقام معظم رهبری را در زمینه مطالعات بین‌رشته‌ای قرآن کریم و علوم انسانی اسلامی، تحقق داد. مطالعات بین‌رشته‌ای قرآن کریم با یک نقص اساسی و مهم درگیر است که آن را می‌توان با ایجاد «بانک جامع اطلاعاتی مطالعات بین‌رشته‌ای قرآن کریم در فضای مجازی» اصلاح کرد. همچنین اهمیت دیگر ایجاد چنین بانکی در اجتناب از تکرار مکرر یک موضوع تحقیقی و ایجاد موضوعات جدید تحقیقی است.

۱-۱- تحقیقات پیشین

اگر کاری قابل عرضه نباشد نمی‌توان بر آن نام تحقیق گذاشت. این سخن از یک سو به نو بودن یافته‌های تحقیق و از سوی دیگر، به اطلاع‌رسانی یا انتقال این یافته‌های تازه به جامعه علمی اشاره می‌کند. هرچند که این جنبه از کار، یعنی اطلاع‌رسانی، ممکن است به طرق گوناگون، مانند گزارش مکتوب پژوهش، ایراد سخنرانی یا طرح مسئله در سمینارها و گردهمایی‌ها و کلاسهای درس و جزء آن صورت گیرد تا درجه خلوص و به عبارتی عیار آنها به نقد گذاشته شود (حسینی سروی، ۱۳۷۷).

۱-۱-۱- فناوری اطلاعات

انسانها ذخیره‌سازی، بازیابی و دستکاری اطلاعات را از حدود سه هزار سال پیش در بین‌النهرین آغاز کردند (باتلر^۱، ۲۰۱۲). اصطلاح فناوری اطلاعات اولین بار در سال ۱۹۵۸ به کار برده شد. از نظر لیوانت و ویزلر^۲ (۱۹۵۸) فناوری اطلاعات شامل سه حوزه می‌باشد. اول: تکنیک‌هایی برای پردازش، دوم: کاربرد آمار و روش‌های ریاضی برای تصمیم‌گیری و سوم شبیه‌سازی تفکر از طریق برنامه‌های کامپیوتری است.

معمولاً فناوری اطلاعات مترادف با کامپیوتر و شبکه‌های کامپیوتری بکار برده می‌شود؛ اما فناوری اطلاعات با فناوری‌های دیگر توزیع اطلاعات شامل تلویزیون، تلفن، سخت افزار کامپیوتر، نرم‌افزار الکترونیک، نیمه هادی‌ها، اینترنت، تجهیزات مخابراتی، تجارت الکترونیک و خدمات کامپیوتری در ارتباط است (چندلر و موندای^۳، ۲۰۱۲).

در صورتی که زیرساخت‌های لازم جهت ذخیره‌سازی منابع علوم انسانی با رویکرد اسلامی به شکل رایانه‌ای فراهم شود، می‌توان به هزاران سند، کتاب، مقاله و غیره، از طریق امکانات جستجو و شبکه‌های اینترنتی دسترسی پیدا کرد و این منابع اطلاعاتی را با حداکثر توانایی و به صورت یکسان در اختیار علاقه‌مندان قرار داد. فناوری اطلاعات در کنار جستجوی منابع اطلاعاتی و تسهیل دسترسی منابع، امکانات دیگری نظیر پست الکترونیکی، فعالیتهای گروهی و تبادل اطلاعات را فراهم آورده است (وحدت و اولیاء، ۱۳۸۱).

1. Butler

2. Leavitt & Whisler

3. Chandler & Munday

در عصر کنونی پدیده‌های فکری جدیدی ظهور کرده‌اند که در بسیاری از زمینه‌ها، جامعه را با چالش‌های مختلفی مواجه ساخته‌اند. از جمله، پدیده و فرآیند جهانی شدن است که برای توصیف مرحله بین‌المللی شدن ارتباطات از طریق وسایل ارتباط جمعی، مبادلات و انواع پیامها به کار می‌رود. جهانی شدن به عنوان یک روند واقعی که منشاء متراکم شدن جهان و همزمان شدن ارتباطات اجتماعی گردیده، سابقه آن به ظهور صنعت جهانی ارتباطات باز می‌گردد (معرفت، ۱۳۸۴). در درجه نخست جهانی شدن پدیده‌ای فرهنگی است که نوعی فرایند و تحول دیالکتیکی تبادل، آمیزش و تعالی فرهنگی فراهم می‌کند (ساعی و صفرپور، ۱۳۷۸).

با توجه به این که آموزه‌ها و فرهنگ قرآن فاقد محدودیت‌های تاریخی و جغرافیایی است و به تعبیر دیگر فرازمانی و فرامکانی است، پس رسالت خود را جهان‌شمول می‌داند؛ در نتیجه جهانی سخن می‌گوید و معارفش جهانی است و انسان‌های جهان‌بین را پرورش می‌دهد که جهانی می‌اندیشند. پس اگر شخصیت افراد جامعه با فرهنگ قرآنی رشد نماید، جهانی فکر می‌کنند، گرچه محلی یا منطقه‌ای زندگی کنند (فلاحی، ۱۳۸۸).

ارتباطات ماهیتی دوگانه دارد. از یک سو، زمینه‌های مجازی هنجارسازی، قدرت سازی و تولید مشروعیت برای نظام سیاسی را فراهم می‌آورد که جلوه‌ای از قدرت نرم است و از سوی دیگر، منجر به مشروعیت زدایی می‌شود که در این صورت، زمینه را برای شکل‌گیری فرایندهای منازعه آمیز ایجاد می‌کند (متقی، ۱۳۸۸: ۶۵). امروزه جنگ رایانه‌ای، جنگ سایبری و جنگ اطلاعاتی را می‌توان از جمله مهمترین مصادیق جنگ نرم دانست (احمدزاده، ۱۳۸۸: ۴۴). مهمترین راهبرد دفاعی در فضای مجازی آموزش و تقویت دفاعی است (عباسی، ۱۳۹۰: ۳۹۰).

با آنکه ما مسلمانان یک‌پنجم جمعیت جهان را تشکیل می‌دهیم و لیکن در تولید علم و دانش‌های معاصر سهم چندانی نداشتیم (حسینی سروی، ۱۳۷۶). در این میان ما مسلمانان وظیفه خود می‌دانیم به ترویج فرهنگ قرآنی بیندیشیم تا وظیفه خود را در برابر این کتاب الهی به انجام رسانده باشیم؛ اما دنیای جدید نگاهها و دیدگاههایی می‌طلبد که با ابتکار و نوگرایی پیش روند. این ابتکارها، باید در شیوه بیان و انتقال مفاهیم باشند نه در محتوا. چه می‌توان کرد که این ابتکار، منحصر به شیوه‌ها بماند و جمع میان سنت- در محتوا- و مدرنیته- در شیوه‌ها و ابزارها- عملی شود؟ (طالعی و کریمی، ۱۳۸۸).

۱-۲- روش تحقیق

این تحقیق به روش کتابخانه‌ای و روش تحلیلی انجام گرفته است. بررسی تحقیقات پیشین، بررسی سایتهای اینترنتی علوم اسلامی در فضای مجازی و جمع‌بندی کارهای انجام‌شده در فضای اینترنت و بررسی ضعفها و قوت‌های موجود، بخشی از کار تحقیق بوده است.

۲- بررسی پایگاههای اطلاعاتی موجود در زمینه مطالعات بین‌رشته‌ای قرآن

کریم

پایگاههای اطلاع‌رسانی در زمینه مطالعات بین‌رشته‌ای قرآن کریم در کشور و خارج از آن بسیار فراوان هستند و گروههای مختلف اسلامی با توجه به شور و شوق و ایمان و اعتقاد خود، هر یک گامی را در مسیر ارائه مفاهیم قرآنی به مسلمانان و غیرمسلمانان برداشته‌اند. بعضی از این پایگاههای اطلاع‌رسانی نیز به صورت پراکنده، کتاب‌ها و مقالاتی در زمینه مطالعات بین‌رشته‌ای قرآن کریم ارائه کرده‌اند، اما این ارائه، بسیار نامنظم و پراکنده و اتفاقی بوده است، زیرا هدف اصلی مدیران پایگاههای اطلاعاتی ارائه مطالبی در زمینه علوم اسلامی بوده است تا در زمینه مطالعات بین‌رشته‌ای قرآن کریم. بعضی از آنها خصوصی، بعضی نیمه‌خصوصی و بعضی از پایگاهها نیز کاملاً وابسته به دولت می‌باشند و معمولاً به چندین زبان؛ از جمله عربی، فارسی و انگلیسی ارائه خدمات می‌کنند.

پایگاههای اطلاع‌رسانی در زمینه مطالعات بین‌رشته‌ای قرآن کریم از جهت جامعیت در اطلاع‌رسانی در زمینه علوم انسانی قرآن محور را می‌توان به یکی از هشت گروه زیر تقسیم کرد:

گروه اول: پایگاههای اطلاع‌رسانی شخصی

همانند پایگاههای مراجع و شخصیت‌های اسلامی که تنها به ارائه سخنرانی‌ها، کتابها و دست‌نوشته‌های خودشان اختصاص دارد؛ مانند «سایت حجت‌الاسلام قرائتی»، «استاد مصباح یزدی» و

گروه دوم: پایگاههای مذهبی کوچک و غیرتخصصی

این پایگاهها به صورت غیرتخصصی و معمولاً توسط افرادی مشتاق و علاقه‌مند اما غیرمتخصص با منابع مالی بسیار محدود اداره می‌شوند و هدف اصلی تأسیس، بیشتر استحکام و

دوام آن گروه مذهبی بوده است تا انتقال اطلاعات پژوهشی و علمی؛ مانند «مرکز اهل بیت (علیهم‌السلام)» در کانادا با آدرس اینترنتی «www.ahlul-bayt.org» که به معرفی مرکز، مناسبت‌ها، برنامه‌ها و اوقات نماز می‌پردازد.

گروه سوم: پایگاه‌های اطلاع‌رسانی در مورد یکی از موضوعات اسلامی

این پایگاه‌ها به معرفی آثار بجا مانده از یکی از امامان و تحقیقات پژوهشی و کتابخانه الکترونیکی فقط به آن امام مثل پایگاه امام علی (ع) با آدرس اینترنتی «www.imamalinet.net»، «پایگاه عاشورا» با آدرس اینترنتی «www.ashura.com» و یا یک موضوع مذهبی مانند فقه مثل «موسسه دایرةالمعارف فقه اسلامی» با آدرس اینترنتی «www.islamicfeqh.org» پرداخته‌اند.

گروه چهارم: پایگاه‌های اطلاع‌رسانی مذهبی قوی

این پایگاه‌ها با منابع مالی نسبتاً قوی و سازمان‌یافته و با کارمندانی دائمی و متخصص درصدد ایجاد پایگاه‌هایی جامع از علوم اسلامی بوده‌اند و به انواع مباحث و مطالب و جذب گروه‌های مختلف سنی و علمی پرداخته‌اند. نمونه بارز آن «سایت اطلاع‌رسانی تبیان» است؛ که به انواع موضوعات اجتماعی، فرهنگی، کتابخانه، مقالات، مشاوره و ارائه و معرفی نرم‌افزار می‌پردازد.

گروه پنجم: پایگاه‌های اطلاع‌رسانی تولید نرم‌افزار

این پایگاه‌ها نیز با منابع مالی قوی و سازمان‌یافته و با کارمندانی دائمی و متخصص به تولید نرم‌افزارهای اسلامی و تحقیقی و پژوهشی می‌پردازند مانند «پایگاه مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی» که به معرفی نرم‌افزارهای تولیدشده در مرکز؛ دریافت کد فعال‌ساز؛ ارتباط با امور کاربران؛ خدمات رایانه‌ای از قبیل؛ کتابخانه دیجیتال نور، عرضه دیتا و متون، ابزارهای رایگان نور و دوره‌های آموزشی و ... می‌پردازد.

گروه ششم: پایگاه‌های اطلاع‌رسانی کتابخانه‌های دیجیتال اسلامی

این پایگاه‌ها با منابع مالی خوب اقدام به دیجیتالی کردن کتابهای علوم اسلامی کرده‌اند، مانند پایگاه «کتابخانه دیجیتال نور» که تعداد قابل توجهی کتاب در موضوعاتی همچون قرآن، علوم قرآنی، حدیث، اخلاق، عقاید، تاریخ، ادبیات، فرهنگ، فقه و اصول ارائه کرده است.

گروه هفتم: پایگاههای جامع اطلاع‌رسانی پژوهشهای کلیه رشته‌های دانشگاهی

این پایگاهها با منابع مالی بسیار قوی و کارمندان رسمی و بعضاً وابسته به دولت به جمع‌آوری و ارائه مقالات در کلیه رشته‌ها پرداخته‌اند که می‌توان در این پایگاهها نیز انبوهی از مقالات اسلامی را یافت؛ مانند «پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (IranDoc)»، «مرکز اطلاعات جهاد دانشگاهی (SID)» و ...

گروه هشتم: پایگاههای اطلاع‌رسانی پژوهشی و تحقیقاتی بسیار قوی در زمینه علوم اسلامی

این دسته از پایگاهها نیز به صورت قوی و سازمان‌یافته به جمع‌آوری پژوهشها و کتابهای علوم اسلامی پرداخته‌اند که تلاش آنها جای سپاس و تقدیر دارد؛ که سرآمد آنها «پایگاه معارف قرآن در اینترنت (www.maarefquran.com)» است که دانشنامه موضوعی قرآن، نسخه‌های دیجیتال آثار مرکز، فرهنگ موضوعی تفاسیر، دائرةالمعارف قرآن کریم، فرهنگ قرآنی، معرفی پژوهش‌های قرآن، دسترسی به کتابخانه تخصصی قرآن با بیش از ۲۰۰۰۰ هزار جلد کتاب می‌باشد و با سرعت قابل قبولی نیز در حال افزایش بانک اطلاعاتی خود است.

۳- آسیب‌شناسی پایگاههای اطلاعاتی موجود در زمینه مطالعات بین‌رشته‌ای

قرآن کریم

آسیب‌شناسی پایگاههای اطلاع‌رسانی در زمینه مطالعات بین‌رشته‌ای قرآن کریم را می‌توان از دو جنبه بررسی کرد:

۳-۱- آسیب‌شناسی پایگاههای اطلاع‌رسانی بر اساس جامعیت بانک اطلاعاتی

در بررسی آسیب‌شناسی پایگاههای اطلاع‌رسانی در زمینه مطالعات بین‌رشته‌ای قرآن کریم همان‌طور که در بخش ۲-۲ همین مقاله گفته شد می‌توان پایگاههای اطلاعاتی موجود در زمینه مطالعات بین‌رشته‌ای قرآن کریم را در هشت گروه تقسیم کرد. بررسی و تحلیل این پایگاههای اطلاعاتی با توجه به میزان مطالعات بین‌رشته‌ای قرآن کریم نشان می‌دهد که پایگاههای گروه اول - پایگاههای اطلاع‌رسانی شخصی، گروه دوم - پایگاههای مذهبی کوچک و غیرتخصصی - و گروه سوم - پایگاه اطلاع‌رسانی در مورد یکی از امامان یا یکی از موضوعات اسلامی، به علت محدودیت موضوع و اطلاعات ارائه شده که تنها به آثار یک شخص یا یک موضوع اسلامی

می‌پردازد از جهت جامعیت اطلاع‌رسانی در زمینه مطالعات بین‌رشته‌ای علوم قرآنی بسیار ضعیف بوده و قابل‌بحث نمی‌باشند.

گروه چهارم- پایگاههای اطلاع‌رسانی مذهبی قوی- مثل موسسه تبیان نیز به علت پراکنده بودن موضوعات موردبحث و طبیعتاً عملکرد ناقص در ارائه آثار پژوهشی و ضعف بانک اطلاعاتی نمی‌توانند به‌عنوان یک پایگاه جامع اطلاع‌رسانی در زمینه مطالعات بین‌رشته‌ای قرآن کریم به آن نگاه کرد. گروه پنجم - پایگاههای اطلاع‌رسانی تولید نرم‌افزار- همانند پایگاه مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی که بیشترین تأکیدش بر جمع‌آوری نرم‌افزاری کتب قدیمی اسلامی است، تأکیدی بر جمع‌آوری کتب و پژوهشهای جدید بخصوص در حوزه مطالعات بین‌رشته‌ای قرآن کریم ندارد؛ بنابراین با وجود اهمیت چنین مراکزی، از جهت جامعیت اطلاع‌رسانی در مطالعات بین‌رشته‌ای قرآن کریم جزء پایگاههای اطلاع‌رسانی ضعیف طبقه‌بندی می‌شوند. گروه ششم- پایگاههای اطلاع‌رسانی کتابخانه‌های دیجیتال علوم اسلامی- مانند پایگاه الکتاب نیز به علت عدم تأکید و سرمایه‌گذاری بر روی جمع‌آوری کتابهای مرتبط با مطالعات بین‌رشته‌ای قرآن کریم و از آن مهم‌تر عدم جمع‌آوری مطالعات بین‌رشته‌ای قرآن کریم نمی‌تواند به‌عنوان پایگاه جامع اطلاع‌رسانی در این حوزه به آن نگاه کرد. گروه هفتم - پایگاههای اطلاع‌رسانی پژوهشهای کلیه رشته‌های دانشگاهی- همانند «Irandoc» نیز از آن جهت که هدفش جمع‌آوری اختصاصی مقالات بین‌رشته‌ای قرآن کریم نمی‌باشد؛ بنابراین بانک اطلاعاتی جامعی نیز در زمینه مقالات مرتبط با مطالعات بین‌رشته‌ای قرآن کریم نخواهد داشت. بخصوص که اکثر مقالات گردآوری شده این پایگاه از مجلات علمی- پژوهشی است که مطالعات بین‌رشته‌ای قرآن کریم، هنوز صاحب چنین مجله‌ای نمی‌باشد و همچنین این پایگاه طرحی درباره گردآوری مقالات همایش‌ها و سمینارها و مجلات غیر علمی- پژوهشی ندارد و همچنین در ایجاد کتابخانه الکترونیک مرتبط با مطالعات بین‌رشته‌ای قرآن کریم اقدام نکرده است، بنابراین این دسته از پایگاهها نیز نمی‌توانند به‌عنوان یک سایت جامع در زمینه اطلاع‌رسانی مطالعات بین‌رشته‌ای قرآن کریم ایفای نقش کنند. گروه هشتم- پایگاههای اطلاع‌رسانی پژوهشی و تحقیقاتی قوی در زمینه علوم اسلامی- مانند پایگاه معارف قرآن نیز با وجود ایجاد دانشنامه موضوعی قرآن کریم و جمع‌آوری آثار کتابخانه‌ای به‌صورت الکترونیک، نتوانسته است در جمع‌آوری کتب تخصصی بین‌رشته‌ای و مقالات بین‌رشته‌ای قرآن کریم توفیق قابل‌قبولی بردارد. ایجاد یک بانک جامع

اطلاع‌رسانی در زمینه مطالعات بین‌رشته‌ای قرآن کریم، یک کار تخصصی و اختصاصی خواهد بود که یک پایگاه اطلاع‌رسانی تنها باید به این موضوع بپردازد تا بتواند جامعیت خود را حفظ نماید، ویژگی‌های چنین پایگاه جامع اطلاعاتی در زمینه مطالعات بین‌رشته‌ای قرآن کریم در ادامه ارائه خواهد شد.

۳-۲- آسیب‌شناسی پایگاههای اطلاع‌رسانی موجود از دیدگاه فرایند تحقیق

فرایند تحقیق را می‌توان به‌عنوان یک شمای کلی از فعالیتهای علمی و به زبان دقیق‌تر به‌عنوان یک مدل بررسی علمی در نظر گرفت که دانشمندان به‌منظور تولید دانش درگیر آن هستند. ویژگی این فرایند را می‌توان به شرح زیر خلاصه کرد:

اول: تحقیق علمی امری نظام‌دار است.

دوم: تحقیق علمی امری منطقی است.

سوم: تحقیق علمی امری تجربی است.

چهارم: تحقیق علمی امری تراکمی^۱ است.

پنجم: تحقیق‌های علمی داده‌ها را خلاصه می‌کند.

ششم: تحقیق علمی تکرارپذیر و انتقال‌پذیر است.

هفتم: تحقیق علمی امری دوری و متسلسل^۲ است.

هشتم: تحقیق علمی امری خود تصحیح‌کننده است.

نهم: تحقیق علمی امری است انتقادپذیر (حسن‌آبادی و همکاران، ۱۳۹۰).

اکنون شش مورد آخر فرایند تحقیق که ارتباط مشهودتری با آسیب‌شناسی مطالعات بین‌رشته‌ای قرآن کریم در فضای فناوری اطلاعات محور دارد، با تفصیل بیشتری بررسی و تحلیل می‌گردد.

در مورد چهارم هدف تحقیق، تهیه پاسخی است برای پرسش‌هایی که تا زمان تحقیق برای آنها پاسخ منطقی وجود نداشته باشد. فعالیت تحقیقی می‌تواند از یک سو به کشف دانش جدید و از سویی دیگر جهت تکمیل دانش موجود صورت گیرد. هدف نیز کشف یا تکمیل دانش بشری است نه تکرار دوباره یک تحقیق.

1. Cumulative

2. Vicious circularity

در مورد پنجم پژوهشگر درباره داده‌های گردآوری شده، از شیوه‌های تحلیلی استفاده می‌کند تا بدین وسیله، توانایی شناسایی روابط کلی را افزایش دهد و از طریق تبدیل آنها به مقوله‌های قابل فهمی از مفاهیم و سازه‌ها، از بی‌نظمی رویدادها و چیزهای پراکنده بکاهد.

در مورد ششم دیگران نیز می‌توانند این روش‌ها را تکرار و روایی آنها را ارزیابی کنند. دو ویژگی تکرارپذیری و انتقال‌پذیری از لحاظ نقش آن در پیشبرد دانش و هم از لحاظ نقش آن در تصمیم‌گیری‌ها، حائز اهمیت فراوان است.

در مورد هفتم تحقیق معمولاً با یک مسئله آغاز می‌شود و با یک تعمیم‌پذیری موقتی پایان می‌پذیرد؛ اما تعمیم پایان هر دور، با آغاز دور بعدی است. این فرایند دوری به گونه‌ای نامحدود ادامه دارد و منعکس‌کننده پیشرفت یک نظام علمی است.

در مورد هشتم تعمیم موقتی برای مسائل تحقیق به گونه‌ای منطقی و تجربی آزمایش می‌شود. اگر این تعمیم‌ها رد شود، تعمیم تازه‌ای تدوین و آزمایش می‌شود. در فرایند تدوین دوباره، تمامی عملیات‌های تحقیقی مجدداً ارزشیابی می‌شود؛ زیرا رد یک تعمیم موقتی، ممکن است نه ناشی از ناروایی بلکه ناشی از خطاهای عملیات تحقیقی باشد.

در مورد نهم دانشمند همواره به نتایج هر تحقیق علمی به دیده انتقادی می‌نگرد و منتقد سرسخت تحقیق‌های خویش و دیگران است.

مطالعات بین‌رشته‌ای قرآن کریم در حال حاضر در تمام ۶ مرحله فوق فرایند تحقیق دچار آسیب است و عملکرد ناقصی دارد. بدین صورت که تحقیقات در حوزه مطالعات بین‌رشته‌ای قرآن کریم به‌طور تراکمی افزایش نمی‌یابد و هر کس با توجه به توان خود از ابتدا روی یک موضوع کار می‌کند و نتایج کار به دیگران منتقل نمی‌شود (مورد چهارم)، از این رو داده‌های علمی خلاصه نمی‌شود و طبقه‌بندی نمی‌گردد و انتقال نمی‌یابد (مورد پنجم و ششم) یعنی اینکه محققین دیگر ادامه‌دهنده کار محققان قبلی نیستند و آنها نیز کار تحقیقی را از ابتدا شروع می‌کنند (مورد هفتم)، از این رو تحقیقات زیر بوته نقد و آزمایش مجدد جدی قرار نمی‌گیرند (مورد هشتم و نهم).

بنابراین، مطالعات بین‌رشته‌ای قرآن کریم بخصوص در علوم تخصصی بین‌رشته‌ای به‌صورت تراکمی افزایش نمی‌یابد و هر کس با توجه به استعداد خود در یک زمینه تحقیق می‌کند و نتایج تحقیقش نیز در اکثر مواقع از بین می‌رود یا به دست نیازمندان نمی‌رسد.

اگر مقالات مطالعات بین‌رشته‌ای قرآن کریم را مرور نمایید؛ خواهید دید که منابع آن تحقیق بین‌رشته‌ای عموماً کتب تفسیری و بعضی از کتب مشهور قدیمی همراه با منابع علوم انسانی جدید است و به‌ندرت شاهد هستید که یک محقق در زمینه مطالعات بین‌رشته‌ای قرآن کریم از مقالات بین‌رشته‌ای محققان دیگر استفاده کرده باشد. این نوع منبع دهی نشان از آن دارد که مطالعات بین‌رشته‌ای قرآن کریم به‌صورت تراکمی افزایش نمی‌یابد و هر کس با توجه به توان و استعداد خود در یک زمینه تحقیق می‌کند و نتایج تحقیقش مورد استفاده دیگران قرار نمی‌گیرد و معمولاً از بین می‌رود. با شرایط موجود، به‌هیچ‌عنوان نمی‌توان مطالبات و تأکید مقام معظم رهبری را در زمینه علوم انسانی با رویکرد قرآنی و اسلامی، تحقق داد. مطالعات بین‌رشته‌ای قرآن کریم با یک نقص اساسی و مهم درگیر است که آن را می‌توان با ایجاد «بانک جامع اطلاعاتی مطالعات بین‌رشته‌ای قرآن کریم در فضای مجازی» اصلاح کرد. همچنین اهمیت دیگر ایجاد چنین بانکی در اجتناب از تکرار مکرر یک موضوع و ایجاد موضوعات جدید تحقیقی است.

۴- شاخصه‌های بانک جامع اطلاعاتی مطالعات بین‌رشته‌ای قرآن کریم بر پایه

فناوری اطلاعات

۴-۱- اختصاصی بودن

بانک جامع اطلاعاتی مطالعات بین‌رشته‌ای قرآن کریم بر پایه فناوری اطلاعات تنها باید اختصاص به جمع‌آوری و ارائه مطالب در زمینه مطالعات بین‌رشته‌ای قرآن کریم داشته باشد و از پراکندگی و فعالیتهای دیگر اجتناب نماید و انرژی خود را تنها در این زمینه بکاربرد تا قادر به تشکیل یک پایگاه اطلاع‌رسانی جامع گردد.

۴-۲- گردآوری و ارائه مقالات در زمینه مطالعات بین‌رشته‌ای قرآن کریم

این مقالات نه تنها باید شامل مقالات مرتبط چاپ شده در مجلات علمی - پژوهشی، علمی - ترویجی و تخصصی باشد، بلکه به علت نبود مجلات بین‌رشته‌ای قرآن کریم، مقالات چاپ شده در همایش‌ها، مجلات دینی و روزنامه‌ها نیز مدنظر داشته باشد و روشهایی برای جمع‌آوری آنها طرح نماید.

۴-۳- کتابخانه دیجیتال

مهم‌ترین ویژگی کتابخانه الکترونیکی علاوه بر حجم بالای اطلاعات، داشتن امکانات جستجو و پژوهش به صورت تخصصی و با قابلیت‌های کارآمد علمی است؛ به طوری که کاربر علاوه بر دسترسی به متون و منابع مهم، کمیاب یا نایاب بتواند درون آن منابع نیز به سیر و سیاحت علمی بپردازد و از آنها به شایستگی استفاده نماید. در هر کدام از رشته‌های تخصصی تعداد قابل توجهی از کتابهای بین‌رشته‌ای چاپ شده است که اکثراً نیز به چاپ دوم نمی‌رسند و از گردونه فرایند تحقیق خارج می‌شوند. جمع‌آوری و تبدیل این کتابها به کتابخانه دیجیتال یکی از اهداف بانک جامع اطلاع‌رسانی در زمینه مطالعات بین‌رشته‌ای قرآن کریم خواهد بود. مثلاً در زمینه روانشناسی از دیدگاه اسلامی بیش از صد کتاب توسط محقق این مقاله جمع‌آوری شده است که به علت پرهیز از اطاله کلام از ارائه و معرفی آنها خودداری می‌گردد؛ اما بیشتر این کتابها در اختیار محققین بین‌رشته‌ای روانشناسی و علوم قرآنی قرار نمی‌گیرد؛ بخصوص که اکثر این کتابها نیز به چاپ دوم نمی‌رسند.

۴-۴- مجله الکترونیکی

پذیرش مقالات مرتبط با مطالعات بین‌رشته‌ای قرآن کریم و چاپ و ارائه آنها در این مجله، با کمترین سختگیری در مورد پذیرش مقالات، می‌تواند یک بانک اطلاعاتی خوبی را ایجاد نماید. دلیل ایجاد چنین مجله الکترونیکی در حال حاضر از این رو است که اولاً: مجلات علمی - پژوهشی در زمینه مطالعات بین‌رشته‌ای قرآن کریم وجود ندارد و چاپ این مقالات در روزنامه‌ها و مجلات دیگر برای بسیاری از افراد مشکل است و دوماً: در حال حاضر، جمع‌آوری و ارائه مقالات بین‌رشته‌ای قرآن کریم، شاید از نظارت و کیفیت مقالات بالاتر باشد تا باعث حرکت ابتدائی و پرشور تعداد بیشتری از محققین گردد.

۴-۵- جمع‌آوری تحقیقات انجام‌شده در کشورهای دیگر اسلامی

در کشورهای دیگر اسلامی، همچون مصر، تحقیقات و نگارش کتابها و مقالات بین‌رشته‌ای قرآن کریم قابل توجه می‌باشد که پایگاههای اطلاع‌رسانی موجود در کشور، توجه و تلاشی برای گردآوری آنها صورت نداده‌اند. طبیعتاً یک پایگاه جامع اطلاع‌رسانی در زمینه مطالعات

بین‌رشته‌ای قرآن کریم علاوه بر داشتن کانالهای ارتباطی با آنها، باید طرحی نیز برای جمع‌آوری تحقیقات و کتابهای مربوطه نیز داشته باشد.

۴-۶- اطلاع‌رسانی خدمات و معرفی محصولات فناوری اطلاعات

ارتباط با کاربران و سرویس‌دهی به آنان و معرفی نرم‌افزارهای پژوهشی و معرفی پایگاه‌های اطلاع‌رسانی دیگر از اهداف دیگر چنین پایگاه جامع اطلاع‌رسانی خواهد بود.

۵- نتیجه

در حال حاضر تحقیقات در زمینه مطالعات بین‌رشته‌ای قرآن کریم به شکل تراکمی و متسلسل پیش نمی‌رود و محققان علوم بین‌رشته‌ای قرآن کریم کمتر می‌توانند از آثار پژوهشی و کتابهای مرتبط استفاده نمایند. پایگاه‌های اطلاع‌رسانی موجود نیز در زمینه ارائه تحقیقات علوم بین‌رشته‌ای قرآن کریم، به صورت تخصصی و فراگیر وارد نشده‌اند که نتیجه چنین نقیصی این بوده است که مطالعات بین‌رشته‌ای قرآن کریم، به صورت تجمعی افزایش نیافته است و هر کس با توجه به استعداد خود در یک زمینه تحقیق می‌کند و نتایج تحقیقش نیز در اکثر مواقع از بین می‌رود یا به دست نیازمندان نمی‌رسد. به دلیل عدم ارتباط محققین بین‌رشته‌ای قرآن کریم با یکدیگر، بیشتر تحقیقات در این زمینه به صورت پراکنده و غیر مرتبط با یکدیگر رشد می‌نماید. نتایج همایش‌های بی‌شماری که برگزار می‌شود تنها به همان همایش اختصاص می‌یابد و نتایج آن از بین می‌رود و به دیگران انتقال نمی‌یابد. نتیجه کار از بین رفتن سرمایه‌های فکری، معنوی و مالی اندیشمندان این حوزه تحقیقی خواهد بود.

راه‌حل این مشکل در ایجاد بانک جامع اطلاع‌رسانی در فضای مجازی در زمینه مطالعات بین‌رشته‌ای قرآن کریم است که اولاً؛ به‌طور تخصصی در زمینه مطالعات بین‌رشته‌ای قرآن کریم فعالیت نماید. دوماً؛ به جمع‌آوری مقالات مرتبط در همایش‌ها، مجلات و روزنامه‌ها پردازد. سوماً؛ دارای کتابخانه دیجیتال و مجله الکترونیکی همراه با ارتباط گسترده با مخاطبانش باشد و طرحی نیز برای جمع‌آوری تحقیقات بین‌رشته‌ای قرآن کریم در کشورهای غیر از ایران داشته باشد. ان شاء الله.

منابع

- احمدزاده کرمانی، روح‌الله (۱۳۸۸). درآمدی بر ماهیت شناسی جنگ نرم پس از انقلاب اسلامی ایران. فصلنامه مطالعاتی بسیج، شماره ۴۳.
- حسن آبادی، حمیدرضا؛ امیری، کلثوم و جعفری دهکردی، علی (۱۳۹۰). آمار و روش تحقیق. چاپ اول، انتشارات مدرسان شریف.
- حسینی سروی، سید علی اکبر (۱۳۷۶). ماهنامه خبر دانشگاه شیراز. نشریه روابط عمومی دانشگاه شیراز، سال چهارم، شماره ۵۵.
- حسینی سروی، سید علی اکبر (۱۳۷۷). پژوهش در آموزش. وزارت آموزش و پرورش، پژوهشکده تعلیم و تربیت، ۱۵۹-۱۵۰.
- ساعی، احمد و صفرپور، مهدی (۱۳۷۸). فرهنگ در بستر جهانی شدن. ماهنامه مهندسی فرهنگی. شماره ۲۵ و ۲۶.
- عباسی، مهدی (۱۳۹۰). مجموعه مقالات سومین جشنواره پژوهش‌های قرآنی. انتشارات دانشگاه پیام نور زنجان.
- فلاحی، علی محمد (۱۳۸۸). آثار و برکات گسترش فرهنگ و معارف قرآن در جامعه. مجموعه مقالات بخش مقاله نویسی بیست و ششمین دوره مسابقات بین‌المللی قرآن کریم.
- طالعی، عبدالحسین و کریمی، رضا (۱۳۸۸). ترویج مفاهیم قرآنی در فضای اطلاعات محور، فرصتها، تهدیدها، راهکارها. مجموعه مقالات بخش مقاله نویسی بیست و ششمین دوره مسابقات بین‌المللی قرآن کریم، ۱۱۱-۸۴.
- متقی، ابراهیم (۱۳۸۸). مدیریت جنگ نرم در فضای عدم تعادل امنیتی. فصلنامه مطالعات بسیج، شماره ۴۳.
- معرفت، محمد هادی (۱۳۸۴). قرآن و جهانی شدن، قرآن و توسعه فرهنگی (مجموعه مقالات). چاپ اول تهران: فرهنگ مشرق زمین.
- وحدت، محمد علی و اولیاء، محمد صالح (۱۳۸۱). فناوری اطلاعات و نقش آن در تجدید ساختار آموزش عالی، سیاستها و راهبردهای علم، فناوری و فرهنگ. تهران: قصیده سرا.

Butler, J.G. (2012) *A History of Information Technology and Systems*. University of Arizona, retrieved 2 August.

Chandler, D., Munday, R. (2012). *Information technology, A Dictionary of Media and Communication*. (first ed.), Oxford University Press.

Eves .B. K. (1981). Transfer of information technology to less developed countries: a system approach. *Journal of the American Society for Inforamtion Science*. p 97.

Griffiths J. M. (1982). Main trends in information technology. *Unesco Journal of Information Science Librarianship and Archives Administration*.p.148.

Leavitt, H. J. Whisler, T. L. (1958). *Management in the 1980s*. Harvard Business Review 11.

Sharpe .W. E. (1977). *Water resources technology transfer: a guige*. University Park .PA: Pennsylvania State University Institute for Research on Land and Water Resources. January ,p 6.